

DOI 10.26886/2311-4517.3(95)2024.4

УДК 343.2/7

**СУБ'ЄКТ УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ
СЛУЖБУ, ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА ПРИЗОВОМ ОСІБ
ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Єгор Рябокiнь

<https://orcid.org/0009-0005-7765-1746>

email: dvizhstore@gmail.com

Секретар судового засідання канцелярії Ленінського районного суду
м. Полтава, Україна

У статті розглядається питання визначення поняття «суб'єкт злочину ухилення від призову на військову службу» та досліджується суб'єкт злочину, передбаченого статтею 335 КК України. Визначено суб'єкт та суб'єктивну сторону злочину. Обґрунтовано основні заходи та механізми державної політики у сфері військової служби в Україні на момент військового стану з-за повномасштабного вторгнення РФ на територію України. У висновку виділено поняття, суб'єкт злочину у випадку офіцерського складу та у випадку строковї служби

Ключові слова: *призов, строкова служба, ухилант під час воєнного стану, Кримінальний кодекс, суб'єкти злочину, ухилення від служби, військовий стан*

Yehor Ryabokin, The subject of evasion of conscription for term military service, military service by conscription of officers in the conditions of martial law / Clerk of the court session of the office of the Leninsky district court Poltava, Ukraine

The article examines the issue of defining the concept of "the subject of the crime of evasion of military service" and examines the subject of the

crime provided for in Article 335 of the Criminal Code of Ukraine. The subject and the subjective side of the crime are defined. The main measures and mechanisms of state policy in the field of military service in Ukraine at the time of martial law due to the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine are substantiated. The conclusion highlights the concept of the subject of the crime in the case of officers and in the case of conscripts

Key words: *conscription, conscription, evasion during martial law, Criminal Code, subjects of crime, evasion of service, martial law*

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 65 Конституції України, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону. [1]

Наведені положення Основного закону держави демонструють, що захист Вітчизни – це обов'язок а не право громадян. Закріплення відповідного положення пояснюється тим, що воєнна безпека як складовий елемент національної безпеки – одна з найбільш важливих соціальних цінностей, посягання на яку здатне прямо або опосередковано призвести до знищення не лише Української держави, але і всієї нації. [2]

Враховуючи особливе значення суспільних відносин у сфері забезпечення воєнної безпеки України, законодавець у чинному кримінальному законодавстві передбачив низку злочинів та кримінальних проступків, пов'язаних з порушенням воєнної безпеки. До таких кримінальних правопорушень відносяться й діяння у вигляді ухилення від призову на військову службу. Ці дії передбачені статтею 335 та 336 Кримінального кодексу України.

24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення РФ на територію України. Цього ж дня президент видав Указ №69/2022 «Про загальну мобілізацію», яким оголошено проведення загальної мобілізації. [3]

Така поведінка держави-терориста призвела до активізації досліджень у сфері забезпечення національної безпеки загалом та воєнної, зокрема. Питанню кримінальних правопорушень, що прямо або опосередковано порушують воєнну безпеку України, приділяли свою увагу ряд науковців, серед яких варто відзначити роботи В.В. Севрюков, А.Ю. Александрової, Д.О. Балобанової, Ю.В. Бауліна, А.А. Вознюка, О.С. Володавської, О.А. Гритенко, А.О. Драгоненко, О.О. Дудорова, І.М. Копотуна, Д.Ю. Купар, І.І. Митрофанова, Є.С. Назимка, Є.О. Письменського, Є.Л. Стрельцова, В.В. Топчія, А.Є. Фоменка, П.Л. Фріса, С.О. Харитонова, М.І. Хавронюка, С.І. Шевченка, С.М. Школи, О.С. Юніна, О.Н. Ярмиша та ін.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабної війни російської федерації проти України 24.02.2022 р. проблема забезпечення кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу набула особливої актуальності. Станом на сьогодні питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки України, зокрема щодо призову на військову службу, є вкрай актуальним і недостатньо вивченим, що і зумовило вибір даної теми для дослідження.

Суб'єкт злочину – один з чотирьох обов'язкових елементів складу злочину. Відсутність суб'єкта свідчить про відсутність самого складу злочину, а тому переоцінити його роль і значення в науці кримінального права взагалі та кожному окремому складі злочину зокрема вкрай складно.

Як слушно зазначає В.В. Севрюков, вказаний елемент складу злочину умовно можна вважати основним, адже саме суб'єкт вчинює винні, протиправні, суспільно небезпечні діяння, що посягають на об'єкт злочину. [4]

Метою дослідження є визначення суб'єкта ухилення від призову на строкову військову службу та військову службу за призовом осіб офіцерського складу.

На відміну від інших обов'язкових елементів складу злочину, поняття суб'єкта визначено на законодавчому рівні. Цьому питанню присвячено розділ IV Кримінального кодексу України, який має назву «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)». Частина 1 статті 18 цього розділу встановлює, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. [5]

Таким чином, законодавець встановлює необхідні критерії, якими має володіти особа, аби бути визнаною суб'єктом злочину. Першим критерієм, відповідно до визначення, є необхідність суб'єкта злочину бути фізичною особою. Доцільність даного підходу є доволі спірною, і в науці кримінального права існує ціла плеяда вчених, які виступають проти нього. Наприклад, П.Л. Фріс зазначає, що обраний законодавцем підхід, коли законом про кримінальну відповідальність визначений лише обсяг заходів кримінально-правового характеру, що застосовується до юридичної особи без зміни її кримінально-правового статусу, не призвів до позитивних наслідків. У зв'язку з цим учений пропонує переглянути концепцію суб'єкта злочину у кримінальному праві та закріпити, що ним, окрім фізичної осудної особи, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності, може бути і юридична особа. [6]

Крім критиків підходу визнання суб'єктом злочину фізичної особи, є і велика кількість його прихильників. Наприклад, В.В. Севрюков вважає, що слід підтримати точку зору науковців, які вважають недоцільним введення в Україні інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб. Це прямо впливає зі статті 61 Конституції України: ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер, і, на думку вченого, запровадження цього інституту порушує принципи кримінального права. [6]

Відповідно до ст. 335 КК України суб'єктом даного злочину може бути лише особа, яка ухиляється від призову на строкову військову службу, або є представником офіцерського складу і ухиляється від призову на військову службу. Таким чином, суб'єкт злочину у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу відноситься до спеціальних. [6]

Відповідно до ст. 335 КК України, Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу - карається обмеженням волі на строк до трьох років. [6]

Стаття 335 Кримінального кодексу України міститься в розділі XIV Особливої частини «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» й установлює кримінальну відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Як уже бачимо з тексту статті, диспозиція цієї норми є бланкетною, тобто такою, що відсилає нас до інших нормативно-правових актів, серед яких першочергового значення набуває Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». Саме бланкетний характер норми ускладнює ефективне її

застосування на практиці. Донедавна вона взагалі виконувала суто номінальну функцію в кримінальному законі, а на практиці майже не застосовувалась; перевага надавалась практичному застосуванню адміністративно-правових норм у цій сфері. Проте практичний досвід застосування ст. 335 Кримінального кодексу України протягом останніх років змусив наукову спільноту знову звернути увагу на проблеми законодавчої конструкції цієї норми з метою її подальшого дослідження та пошуку нових ефективних шляхів удосконалення.

Суб'єктом досліджуваного злочину можуть бути виключно військовозобов'язані особи, тобто ті, на яких поширюється дія військового обов'язку. Законодавець встановлює різні способи несення служби залежно від державної приналежності особи. Для громадян України військова служба може здійснюватися у добровільному порядку (за контрактом) або за призовом. Що стосується іноземців або осіб без громадянства, для них передбачена виключно добровільна служба (за контрактом) на посадах, що підлягають заміщенню військовослужбовцями рядового, сержантського і старшинського складу. [7]

Таким чином, призов передбачений виключно для громадян України, а отже, суб'єктом злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України, може бути лише громадянин України.

З огляду на зміст ст. 335 КК України, спираючись на норми ст. 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», суб'єктом вказаного злочину можуть бути дві категорії військовозобов'язаних:

- особи, що призиваються на строкову військову службу;
- особи з числа офіцерського складу, які призиваються на військову службу. [7]

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується прямим умислом. Це означає, що якщо призовник не з'явився до призовної дільниці з інших причин, які не пов'язані з метою ухилитися від проходження строкової служби, він не несе кримінальної відповідальності за це.

Суб'єктом правопорушення є особа, яка придатна за віком і станом здоров'я до несення військової служби за відсутності відстрочки чи рішення про непридатність особи до несення військової служби, а так само офіцер запасу.

Способи ухилення можуть бути різними: підробка документів про хворобу, від'їзд з місця постійного проживання, умисне спричинення собі тілесного ушкодження тощо. Якщо для ухилення підробляється чи використовується завідомо підроблений документ, то вчинене повинне кваліфікуватися за сукупністю ст. 335 та відповідної частини ст. 358 КК. [6]

Отже, першою категорією суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335 КК України, з огляду на назву і зміст статті, є ухилянти від призову на строкову військову службу (тобто особи, зазначені другими у ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» – призовники), а другою – ухилянти з числа офіцерського складу, які призиваються на військову службу (тобто особи, вказані четвертими у ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» – військовозобов'язані). Що стосується першої категорії ухилянтів, то відповідно до ст. 15 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», ними виступають виключно призовники (приписані до призивних дільниць громадяни України чоловічої статі призовного віку, що не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу), які призиваються на строкову військову

службу. До другої категорії ухилантів (суб'єкти кримінального проступку у вигляді ухилення від військової служби за призовом) відповідно до чинного законодавства відносяться офіцери запасу. Відповідно до ч. 10 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» громадяни України, які перебувають у запасі зобов'язані проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі. Отже, обов'язок проходити військову службу за призовом для осіб офіцерського складу прямо передбачений діючим законодавством України. [7]

Законом встановлено, що офіцерами запасу є дві категорії осіб:

- 1) придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час громадяни України, які мають освітній ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, пройшли повний курс військової підготовки за програмою офіцерів запасу, склали встановлені іспити, атестовані до офіцерського складу та яким присвоєне відповідне первинне військове звання офіцера запасу;
- 2) звільнені з військової служби у запас військовослужбовці, які не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби.

Відповідно до ч. 5 ст. 11 глави II Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», у разі потреби наказом Міністерства оборони України призиваються для проходження військової служби осіб офіцерського складу саме громадяни України з числа першої категорії. Слід зазначити, що граничний вік перебування в запасі залежить від офіцерського звання і може коливатись від 45 (молодший офіцерський склад першої категорії) до 65 років (вищий офіцерський склад). [8]

Втім, відповідно до п. 10.1 розділу X Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України

військової служби у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 10.04.2009 року № 170, громадяни України віком до 43 років, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити, мають вищу освіту за освітнім ступенем не нижче бакалавра та яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу, відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» у разі потреби наказом Міністерства оборони України підлягають призову на військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Строк військової служби для осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, становить до 18 місяців.

Таким чином, відповідно до даного підзаконного акта, на сьогоднішній день суб'єктом ухилення від призову на військову службу осіб офіцерського складу можуть бути призвані відповідно до наказу Міністерства оборони України громадяни України віком до 43 років, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити, мають вищу освіту за освітнім ступенем не нижче бакалавра та яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу.

З наведеного випливає, що, не дивлячись на положення Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» (граничний вік перебування в запасі залежить від офіцерського звання і може коливатись від 45 (молодший офіцерський склад першої категорії) до 65 років (вищий офіцерський склад), підлягають призову для проходження військової служби осіб офіцерського складу не всі офіцери запасу, а лише особи віком до 43 років.

Висновки

Вищевикладене дає підстави для таких висновків:

1. Поняття суб'єкта злочину, на відміну від інших обов'язкових елементів складу злочину, законодавчо закріплено в Кримінальному кодексі України 2001 року. Відповідно до даного нормативно-правового акта суб'єкт злочину буває двох видів: загальний та спеціальний. Саме останній з них притаманний злочину, передбаченому ст. 335 КК України.
2. Суб'єктом ухилення від призову на строкову військову службу можуть бути виключно військовозобов'язані, придатні за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі призовного віку, що не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу.
3. Суб'єктом злочину у вигляді ухилення особами офіцерського складу від призову на військову службу є офіцери запасу (громадяни України, незалежно від статі, що перебувають у військовому запасі). Проблема ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу на сьогоднішній день є надзвичайно актуальною, а її дослідження вимагає оперативності та всебічності в розгляді. Саме тому, перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо розгляд та аналіз об'єкта злочину, його об'єктивної та суб'єктивної сторони.

Література:

1. Конституція України (Закон України). №254к/96-ВР. (1996).
Офіційний сайт Верховної Ради України
<<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
> (2024, червень, 13)

2. Александрова А.Ю. (2018). Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро.
3. Про загальну мобілізацію (Указ Президента України). №69/2022. 2022. Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>> (2024, червень, 13)
4. Севрюков В.В. (2016). Наукові та практичні погляди щодо визначення суб'єкта злочину у кримінальному праві України. Порівняльно-аналітичне право.
5. Кримінальний кодекс України (Закон України). №2341-II. (2001). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (2024, червень, 13)
6. Каторкін Р.А. (2017). Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Вісник кримінального судочинства №2. <https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Katorkin.pdf>
7. Шаблистий В.В., Березняк В.С., Каторкін Р.А. (2023). Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України. Baltija Publishing. <<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8789/18390-1?inline=1>>
8. Про військовий обов'язок і військову службу (Закон України). №2232-XII. Офіційний сайт Верховної Ради України <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>> (2024, червень, 13)

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy (Zakon Ukrainy). №254k/96-VR. (1996). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy

<<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
> (2024, červen, 13)

2. Aleksandrova A.Iu. (2018). Kryminalna vidpovidalnist za ukhlyennia vid pryzovu za mobilizatsiieiu: dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Dnipro.

3. Pro zahalnu mobilizatsiiu (Ukaz Prezydenta Ukrainy). №69/2022. 2022. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>> (2024, červen, 13)

4. Sevriukov V.V. (2016). Naukovi ta praktychni pohliady shchodo vyznachennia subiekta zlochynu u kryminalnomu pravi Ukrainy. Porivnialno-analitychne pravo.

5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy (Zakon Ukrainy). №2341-II. (2001). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (2024, červen, 13)

6. Katorkin R.A. (2017). Subiekt ukhlyennia vid pryzovu na strokovu viiskovu sluzhbu, viiskovu sluzhbu za pryzovom osib ofiterskoho skladu. Visnyk kryminalnoho sudochnstva №2. <https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Katorkin.pdf>

7. Shablysty V.V., Berezniak V.S., Katorkin R.A. (2023). Kryminalni pravoporushennia, poviazani z ukhlyenniam vid pryzovu na viiskovu sluzhbu yak akty posiahannia na voiennu bezpeku Ukrainy. Baltija Publishing.

<<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8789/18390-1?inline=1>>

8. Pro viiskovy oboviazok i viiskovu sluzhbu (Zakon Ukrainy). №2232-XII. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>> (2024, červen, 13)